

In zdaj se je zopet zavedela. Uvidela je polagoma vso podlost Gojkovo, uvidela, da je zašla grozno daleč, da je padla v brezno, ki jo bržčas pogoltne . . .

Nad gorami se je že začelo svitati, jutranji zvonovi so se oglašali od vseh strani, a Ivanka je še vedno bedela na divanu, stisnjena v dve gubi, brišoč si krvavo obrobljene, motne oči . . .

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Ivan Cankar: »Vinjete«. Jaz se vsakega novega prikazka na našem knjižnem trgu danes še ravno tako po otročje veselim, kakor sem se ga v onih dneh, ko sem še drgnil hlače po šolskih klopeh. Časi so se sicer, hvala Bogu, izpremenili; na našem literarnem polju ni več take suše, kakor je bila, a meni je veselje navzlic temu ostalo. Da, naravnost nervozen postanem ob vsakem novem pojavu v našem slovstvu, in tisti dan, ko dobim novo slovensko knjigo v roke, je zame praznik . . .

Umevno je torej, da sem bil tudi Cankarjevih »Vinjet« veseli. Ogleдал sem si knjigo najprej od zunaj, kakor je že moja navada, in priznati sem moral: lična, moderno opremljena knjiga! Nato sem se hotel seznaniti z vsebino in pregledal sem kazalo . . . Devetindvajset komadov in 325 strani — na vsak komad pride torej poprečno . . . ali predno sem začel računati, mi je obstal pogled na zadnji strani knjige, t. j. ravno pred kazalom. Aj, kaj pa dela ta podoba tukaj? Kaj pomeni ta skremženi obraz, ta kuštrava glava z gosjim peresom v ustih, z zlomljenim rogom na vrhu, ušesa dolga, hlapasta, brada zmršena, čelo in lice potno — vsaj videti je tako . . . »Oni imajo nazore« — a tako! To velja kritikom torej! Dobra misel, originalen način, pokazati literarnim sitnežem njih onemoglost, zakriviti že naprej ost njih puščicam! Take mršave buče smo torej mi kritiki? Poglejmo se v ogledalo, in če se ujema . . . Da, ujema se! In nazorov bo za silo tudi! . . . Urežimo torej gosje pero in pišimo! Pišimo, toda — resno! — —

Jaz bi priporočal vsakomu, ki namerava čitati Cankarjeve »Vinjete« — in upam, da jih bode dosti — naj prične z »Epilogom«. Izpoved, katero nahajamo ondi, je velezanimiva. Cankar se tu slovesno odpoveduje realizmu, katerega pripadnik je prej bil. In reči moram, da se z razlogi, katere navaja za to, popolnoma strinjam. Tudi jaz sem in sem bil že od kraja odločen nasprotnik onega skrajnjega realizma, ki je obdelaval vedno le eno in sicer najodurnejšo stran človeškega življenja, pa je mislil, da je to že vse; onega realizma, katerega najvišji smoter je bil samo, popisati do pičice posamezen čin človeški, pa se je ponašal, kakor bi nam bil podal celega človeka, kakor bi bil prodrl v najtemnejše kote človeškega žitja. Da realizem te vrste ne more imeti obstanka, je izprevidel vsak, kdor ni bil slep in je proučeval, če ne drugih, pa vsaj samega sebe . . .

In res je nastal kar hipoma preobrat in celo radikalnejši, nego je bilo pričakovati. Nastopili so povsod možje, katere je razmišljanje dovedlo do

popolnoma drugega prepričanja, nego se je pred kratkim še ščeperilo v slovstvu. In do tega je moralo priti! Kdorkoli se je žasacil pri dejanju, kakršna so bila najljubši predmet skrajnjemu realizmu, in se vprašal: »Kaj, to sem jaz?... To je vsa vsebina?« je moral odločno odgovoriti: »Ne!« Saj je vendar čutil, kako se bori v njem atom zoper atom, kako je vsak njegov korak, vsako njegovo početje le posledica notranjih bojov, kako sledi vsaki nasladi, vsakemu užitku le prepogostoma --- kes!

»Zwei Seelen wohnen stets in mir!« pravi Faust. Dve duši --- marsikdo jih čuti morda tudi več! Da, fiziologija in patologija sta dve lepi vеди, a slepili bi sami sebe, ako bi trdili, da zadostujeta. Morda, kadar bosta še vse drugače razviti . . . Prav uče tisti, ki naglašajo kompliciranost človeške duše; komplicirano je vse človeško bitje, in raztelesba človeškega trupla nam nikakor ne more dati popolnoma zadovoljivega, popolnoma jasnega odgovora. Vse res tisto: rojstvo, vzgoja, »milieu«; to vse so velevažni faktorji, katerih vplivu se bo človek težko kdaj popolnoma odtegnil. To je davno priznana in obče znana resnica; toda to še ni vse . . . Da je stališče, katero je zavzemal skrajnji realizem, preomejeno, to so torej doznali novi literati; spoznavši njegovo dušno siromaščino, so se zdrznili, kakor bi se bili zbudili iz težkih sanj, in ko so se iznebili njegovih tesnih okov, se jim je v razkošnem veselju raztopilo srce. Poglobili so se sami vase, in njih duševnim očem se je odprla velika, krasna perspektiva! Dvigalo jih je spet v jasne višave; postali so zopet ponosni na svoje človečanstvo in dati so hoteli duška svoji prekipeči duši, svojemu toliko časa zatajevanemu srcu. Razodeči so hoteli vse, prav vse, kar jim je polnilo drhteče prsi . . . Prijeli so za pero, da bi pisali, da bi odkrili sami sebe, toda --- kako? Kakor bi zadeli z glavo ob kamenito steno, so odieteli omamljeni nazaj! Čutili so, tako živo čutili; zdelo se jim je, da razumejo svet, da razumejo sami sebe, a kako izraziti svoje čute, kako povedati svoje misli? . . . Jezik je bil tako okoren, beseda tako trda, tako siromašna! . . . Trudili so se in poskušali --- zaman! In prepričali so se, da tako ne gre . . . Jezik ima tako malo prikladnih besed, tako beraški in robat je nasproti tako bogatim in tako subtilnim pojavom duševnega življenja! . . . Kako torej?

»Kar se ne da povedati naravnost, neposredno, naj se izrazi s pripodabljanjem!« je bil odgovor na to vprašanje. »Dovolj je, če vzbudi pisatelj v čitatelju tudi le samo slutnjo o tem, kar je hotel povedati, če vzbudi v njem občutje, sorodno njegovemu občutju . . .«

Tako se je rodil simbolizem. In to je bil po mojem mnenju povsem naraven razvitek. Tudi navaden človek si pomaga na ta način. Poznam preprostega človeka, ki govori vedno v prispodobah in to povsem neprisiljeno. Sredi stavka preokrene in ti zavije v najlepšo podobo to, kar ti je bil začel pripovedovati z navadnimi besedami. In njegove podobe imajo to prednost, da so jasne! Kolikokrat sem ga zavidal za ta njegov talent!

To je bil torej povsem naraven razvitek, in pomenil bi bil lahko napredek. Ali med simbolisti je bilo ubogo malo izvojnencev, in še tistim je le prevečkrat pošla logika. Pisava simbolistov je postajala temnejša in temnejša; na mesto simbolizma je stopil misticizem! Za Salamonovo visoko pesmijo s sedmimi pečati zapečatenega knjiga Janezova! . . . Aj, misticizem, to je bilo spet nekaj! Zdaj se je dalo zopet slepariti! Pod piasčem duhovitosti se je skrivala plitvost, duševna praznosta, lepo doneče fraze so mamile uho, a človeška pamet je jokala . . .

Čim temnejši je bil kak pisatelj, toliko bolj se je tolkel ob prsi, tolika večja je bila njegova slava . . . A razumeti ga je moral vsakdo, čeprav je bil teman! Kdor je zmajeval z glavo, je bil ljudem v posmeh. In zato je bil med tisoč čitatelji komaj eden, ki si je upal priznati javno, da mu je nejasno, kar je čital. A mene ni sram povedati na vsa usta, da Przibiszewskega »Mrtvaške maše« nisem razumel, in da je ta proizvod v svoji celoti meni nezmislil. In če se osmešim tudi pred vsem slovenskim svetom, izpovem na glas, da niti Cankarjevih »Vinjet« ne razumem povsod . . .

Ne, tudi dekadentje niso rešili zagonetke, ki nas mori, ki nas tišči in muči . . . Tudi dekadentje so ostali naši dolžniki, tudi zoper nje se pojavlja reakcija . . .

A kaj torej zdaj? . . . Vsekakor se treba povrniti, kajti naprej ne gre več! . . . Kakor povsod, tako tudi v slovstvu oni večni obtok! . . . Kamor pogledamo, vidimo nastopati ono toli zasmehovano, pomilovano in zaničevano romantiko — seveda v nekoliko modernejši toaleti . . . Tudi Cankarjeve »Vinjete« spominjajo jako jako na romantiko, pravzaprav pa so nekaka zmes romantike, realizma in misticizma . . .

Če bi kdo mene vprašal, za kaj bi se odločil jaz in sem li za to, da se povrnemo k romantiki, bi odgovoril: ne! A to morda proti željam in potrebam svojega srca. Naravnost priznavam, da so mi bile romantične povesti včasih v največjo naslodo, in da jih še dandanes čitam rad. Toda viška umetnosti po mojem mnenju romantika ne more doseči. Ko bi moja beseda kaj veljala, bi rekel: držimo se onega specifično ruskega, z najblažjim idealizmom prepojenega realizma, ali pa tudi onega realizma, vsled katerega je Goethe postal tako velik . . .

Toda če pa to nam več ne zadostuje? . . . Če čutimo mi še vse drugače, če je naša duša še vse bolj razvita? . . . No, potem popolnimo najprej svoj jezik, a bodimo kolikor mogoče jasni! Sicer pa, ali ni gola iluzija to, kar si domišljajo naši mistiki? Kak Goethe ali Turgenjev je imel najmanj tako popolno dušo in najmanj tako razvito živčevje kakor katerikoli sedanjih dekadentov . . . »Toda povedala nista vsega!« Dobro torej, povejte vi še več! . . . A zdi se mi, da bi mnogim sedanjim pisateljem lahko zaklicali z Goethejem: »Warum denn in die Ferne schweifen? . . .« Kaj je treba tolikega napora? Dočim so mistiki s svojim pregorečim prizadevanjem, da bi razodeli vse skrivnosti človeškega bitja in žitja, zabredli tako daleč, da so naravnost nerazumljivi, nahajamo baš pri Goetheju prekrasne zglede za to, kako se da često z najpreprostejšimi sredstvi doseči največji uspeh, in kako majhna stvar je pravzaprav pravemu umetniku, razstreti zastor, ki tajnostno krije naše duševno življenje. Veliki večini imponuje v Faustu brez dvojbe obilica globokih misli; jaz pa sem se od nekdanj najbolj divil oni čudoviti enostavnosti umetniških pripomočkov, oni neposrednosti in naivnosti, s katero nam razodeva pesnik v tem duhovitem delu čuvstvovanje človeškega srca. Samo en zglede . . . »Bester Mann, von Herzen lieb' ich dich!« Kako preproste so te besede, ki jih govori Metka Faustu v prizoru na vrtu, kako preproste, a komu ne zadrhti srce spričo prisrčnosti, ki odmeva iz njih? To je pristen glas, tako in nič drugače ni mogla govoriti nemška devica, ko ji je nepopisne sreče prekipelo srce . . .

Kam merijo moje besede? . . . Pustimo misticizem in izkušajmo biti jasni! . . . Pa kdo poreče: »Kaj pa drugi del Fausta?« — Gotovo je v njem marsikaj skritega in temnega, a zato ga pa tudi presega prvi.

Toda še nekoliko besed o Cankarju samem. Ena Cankarjevih »Vinjet« ima naslov: »Čudna povest«. Mnogim se bode zdela morda večina njegovih povesti čudna. A če niso že čudne te povesti, nenavadne so vsekakor. Cankar je ponosen na to: »Jaz sem jas!« kliče kritikom. Jez ma ne zamerim tega in priznavam rad, da ve, zakaj je ponosen.

Opemnil sem že, da si mi vidijo njegovi proizvodi nekaka smes romantike, realizma in mysticizma. Najbolje mu prija vsekakor romantika. Kjer se boče postaviti na realistična tla, se mi ne zdi srečen. Vzemimo le povest »O čebelnjaku«. Meni se vidijo značaji posameznih oseb v tej povesti neistiniti, in tudi z dejanjem se ne morem prav sprizniti. »Povest je posneta po resničnem dogodku«, odvrne morda pisatelj. Prav lahke mogoče, a to je potem le nov dokaz za to, da je marsikaj, kar se je v resnici zgodilo, manj verjetno, nego kar se je izmislilo s pravim pesniškim instinktom. Vsekakor pa mislim, da se je vršilo dejanje, ako nam je podal pisatelj res resničen dogodek, v istini dokaj drugače, nego nam ga opisuje on. Isto se lahko reče o »Adi«. Prav močno, da zmede lepa ciganka mladeniču glavo, in da gre on z njo v svet, toda v takih okoliščinah, kakor čitamo v »Adi«, se to ne dogaja! . . . Na realističnih tleh torej Cankar ni doma. Ne čuti li morebiti tega sam? Se ni li morda baš raditega približal mysticizmu? Ma ni mysticizem le nekako sredstvo v to, da prikrije z njim bolj medle strani svojih umotvorov? Name je naredilo vtisk, kakor bi Cankarjev mysticizem ne izviral iz srčne potrebe; zdi se mi, da mu je le v nekak okrasok, da se ga poslužuje torej namenoma, premišljeno . . . Vsaj nekateri proizvodi mi vsbujajo to misel. Včasih vodi Cankar čitatelja dokaj dolgo po temi, tako da se ga loteva morda že nejevolja. Kar dvigne sraginjalo, in strmeč si maneš oči. A komaj se začneš prav zavedati, komaj so se ti oči nekoliko vsesale v sliko, pa ti jo zopet zastre, kakor bi se bal, da ti je ne bi pokazal preveč . . . Ta način pripovedovanja je gotovo jako mikaven. Človek pozabi pri tem popolnoma vsebino, ki je pri Cankarju večidel jako navadna, vsakdanja, in se divi zgolj sprotnosti, s katero zna pisatelj napraviti iz preproste, vsakomu znane snovi zares krasno sliko. Ne »kaj«, temveč »kako« je Cankarju glavna stvar.

Marsikaj se v »Vinjetah« preveč ponavlja. Ko bi pobral vkup vse »šilaste« nosove, ki jih omenja pisatelj na raznih krajih, bi jih nabral polno košarico — toda kam z njimi? . . .

Preobširen bi postal, če bi hotel navajati svoje misli o vsaki »Vinjeti« posebej. Dalo bi se gotovo še marsikaj grajati in hvaliti, a to prepuščam drugim. Nedostatek bi se mi vendar zdele moje vrste, ako ne bi omenil še njegove pereče satire. Črtica »O človeku, ki je izgubil prepričanje« je živ dokaz za to, da bije Cankarju krepka satirična žila. Na strogo logično stališče se seveda tudi tu ne smemo postaviti. Kako je mogoče vsporejati rdeče vezanega »Bádeckerja« s »prepričanjem«, v zeleno usnje vezanim, to razumej, kdor more! Navzlic temu sluti vsakdo, kaj je hotel Cankar povedati, in se smeje . . .

Kakor sem omenil že gori, zametuje Cankar v »Epilogu« ono vrsto realizma, kateremu zadostuje »kos življenja brez vsebine, brez ideje, brez vsake zveze z večnostjo . . .« Z ozirom na to je smel vsakdo pričakovati v Cankarjevih spisih tudi »ideje«. A po teh se osramo zamaj! Razburjal nam je živce, zasibaval nas v razna čúvstva, a svojih misli nam ni razodel. In vendar človek ne čuti same, temveč tudi misli, da, mnogo več misli, nego čuti . . . V tem oziru Cankar naših nač torej ni izpolnil. Toda, ali ne zahtevamo od pisatelja

Cankarjeve starosti preveč? Ni li zadosti, da nam je dal tako globoko pogledati v svoje srce? . . . Jaz mislim, da smo za sedaj lahko zadovoljni z njim. Nena-
vadno nadarjenost je dokazal tudi s tem, kar nam je podal. Le nizkotna zavist
bi mu odrekala talent. Kdor ima oči, se bo divil barvam, ki jih meče na platno,
in kdor ima srce, pritrđi, da zna Cankar ubirati strune, ki nam ne zvene vsak
dan na uho . . .

Njegova pisava je plameneča, a pero pomoči včasih naravnost v svojo
srčno kri . . . Koga ne gane njegova »Jedna sama noč?« Meni je izvabila solze
v oči! . . .

Cankar je torej dokazal, da smemo pričakovati še mnogo lepega od njega,
a dolžnost slovenskega občinstva je, da svoje talente podpira. Zato naj si vsak
izobraženi Slovenec omisli Cankarjeve »Vinjete« in jih čita. Z.

Cerkniško jezero. Spisal Jožef Žirovnik. Izdala in založila »Slo-
venska Matica«. Natisnila Blaznikova tiskarna. Mala 8°. Str. 107,
pet pokrajinskih podob v tekstu in zemljevid: Cerkniško jezero
in njega okolica, narisal A. Sitsch, natisnil E. Hölzel.

Pisatelj se je lotil hvale vredne naloge, seznaniti svoje rojake podrobneje
s Cerkniškim jezerom, o katerem mnogi ne vemo več, nego kar smo se učili
v šoli mimogrede, namreč, da je presihajoče in pa »da je svetovno znano in
občudovano kakor naravno čudo«. Slovencem podati lično knjižico, pripove-
dujočo izključno o enem izmed najzanimivejših delov njih domovine, je srečna
misel, in pisatelj se je oklenil svoje naloge z iskrenostjo in ljubeznijo.

Še predno se je lotil izvršitve svojega namena, se je moral odločiti glede
načina te izvršitve: da napiše ali vzanosit leposloven opis ali pa moderno znan-
stveno prirodopisno monografijo. V stvarnem oziru pa mu je bilo izpolniti dve
zahtevi. Pisatelj je imel in tudi porabil priliko, da je predmet svoje razprave na
svoje oči pregledoval in proučeval, in tako je bil izpolnjen prvi pogoj za srečno
stvarno izvršitev podjetja. Drugi nič manj važni pogoj v istem zmyslu je, da
pisatelj spozna in umno uporabi literaturo o predmetu, ki ga hoče opisati. V
tem oziru naš monograf ni imel težke naloge. Slovstvo o Krasu in njega po-
sebnostih, med katere spada i Cerkniško jezero, je sicer zelo obsežno in raz-
treseno, ali prav v najnovejšem času, namreč leta 1893., je strnil profesor zem-
ljepisja na vsučilišču v Belem gradu, Jovan Cvijić¹⁾, mnogoštevilne, v raznih
jezikih pisane razprave in opazke; obenem je proučeval na svoje oči kraški
svet v Srbiji, na Kranjskem in drugod ter je na to podal zemljepisem ne suhe
kompilacije, nego novo, s svojimi nazori nadahnjeno, s svojim koloritom oživljeno
celotno podobo o Krasu in njega pojavih. Eno leto po Cvijićevi knjigi je izšla
Krausova o podzemeljskih duplinah²⁾, in tudi ta se bavi kolikor toliko s po-
sebnostmi Cerkniškega jezera. Obe knjigi naštevata obsežno literaturo o svoj-
stvih kraškega sveta, Cvijićeva celo brezprimerno popolno. Pa tudi z njima ni
zaključena vrsta dosedaj priobčenih študij o tem predmetu.³⁾

¹⁾ Cvijić. Das Karstphaenomen. Versuch einer morphologischen Mono-
graphie. Geographische Abhandlungen, herausgegeben von A. Penck, Bd. V,
Heft 3. Wien, Hölzel 1893.

²⁾ Kraus, Höhlenkunde, Wien 1894. — Gerold.

³⁾ Znamenite so n. pr. opazke, ki jih javlja o postanku Cerkniške kotline
in jezera F. Kossmat v Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt in
Wien 1897, pag. 82—84.